

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Teze disertační práce

Jana Štěpánková

Kolektivní paměť násilně vystěhovaných obyvatel:

Životní příběhy o druhé světové válce z Neveklovska

The Collective Memory of the Forcibly Ejected Inhabitants:

The Oral History of Neveklov and Its Neighbourhoods During the 2nd

World War

OBSAH:

1. ÚVOD

2. VÝZKUM

2.1 Výzkumný záměr

2.1.1 Předmět výzkumu

2.1.2 Objekt výzkumu

2.1.3 Časové vymezení výzkumu

2.1.4 Prostorové určení výzkumu

2.2 Druh výzkumu

2.2.1 Užití metody a techniky výzkumu

2.3 Průběh výzkumu

2.3.2 Organizačně - technické zabezpečení

3. TEORIE A TERMINOLOGIE

3.1 Inspirace a zhodnocení literatury

3.2 Vymezení pojmu Jaromíra Jecha „vyprávění ze života“

3.3 Vymezení pojmu „orální historie“

3.4 Problematičnost žánrového konceptu

3.4.1 Reflexe současných terminologických diskuzí na téma vzpomínkové vyprávění a její snahy o definování klíčových termínů

3.5 Vymezení pojmu „paměť“

3.5.1 Paměť a dějiny

3.5.1.1 Zájem o paměť

3.5.1.1.1 Vzestup tématu paměti

3.5.1.1.2 Přeživší jako „nositelé pro zachování paměti“

3.5.1.1.3 Faktor demokratizace jako podnět pro nárůst zájmu o paměť

3.5.1.2 Potlačení a ztráta paměti

3.5.1.2.1 Individuální paměť a problematika zapomínání

3.5.1.2.2 Kolektivní paměť

3.5.1.2.3 Ztráta paměti

3.5.1.3 Vztah dějin a paměti

3.5.1.3.1 Minulost v dějinách, minulost v paměti

3.5.1.3.2 Paměť jako nástroj i předmět nekonvenčního dějepisectví

4. Místa paměti

4.1 Místo paměti v pojednání P. Norry

4.2 Vznik a fungování míst paměti

4.3 Město z pohledu studia identit a paměti

4. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU

4.1 Nástin historie – přiblížení situace v zabraných oblastech za druhé světové války

4.1.1 Situace před vystěhováním

4.1.1.1 Vznik cvičiště SS Böhmen ve středních Čechách

4.1.2 Vystěhování Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska

4.1.2.1 První etapa vystěhování

4.1.2.2 Druhá etapa vystěhování

4.1.2.3 Čtvrtá etapa vystěhování

4.1.2.4 Třetí etapa vystěhování

4.1.2.5 Pátá etapa vystěhování

4.1.3 Situace v zabraném území

4.1.4 Tábory

4.1.5 Osvobození

4.1.6 Návrat a rekonstrukce

4.2 Kolektivní paměť násilně vystěhovaných obyvatel

4.2.1 Odboj a revoluce v lidských dokumentech

4.2.2. Jaromír Jech: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska

4.2.3 Životní příběhy o okupaci, odboji a osvobození na Neveklovsku

4.2.3.1. Křešický masakr - masakr transportu smrti v Křešicích a Olbramovicích

4.3 Odras násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti

4.3.1 Komemorace

4.3.1.1 Vzpomínkové kulturní akce

4.3.1.2 Média

5. ZÁVĚR

Použitá literatura

Internetové zdroje

Textové přílohy

Obrazové přílohy

ABSTRAKT

Neveklov a jeho okolí, tj. Neveklovsko je území ve středních Čechách. V tomto specificky vymezeném území můžeme sledovat těžký osud obyvatel v období německé okupace za druhé světové války. Tato oblast byla násilně vystěhována nacisty pro účel zřízení vojenského cvičiště k výcviku zbraní vojsk. Rozloha evakuovaného území činila 44 000 hektarů. Z obcí se vystěhovalo 17 647 obyvatel a 12 184 obyvatel zůstalo ve vysídleném území na práce, převážně u SS dvorů. Cílem disertace bude doplnění a rozšíření bádání, které navazuje na předcházející výzkumy. Touto problematikou se zabývám od roku 2006. Dalším cílem bude zachytit pravděpodobně poslední výpovědi pamětníků této události. Rovněž dospět k teoretickým závěrům z hlediska problematiky vzpomínkových vyprávění, fenoménu kolektivní paměti, „konečného řešení německé otázky“ a procesů vysídlování za druhé světové války. Hlavním cílem disertace bude zasadit regionální dějiny („mikrohistorii“) do širšího kontextu. Výsledkem disertace bude analýza získaných informací s využitím současných moderních přístupů, zejména metody orální historie, která se snaží přinést „nový“ pohled na dějiny, dějiny viděné „zdola“, dějiny tvořené „obyčejnými“ lidmi. Neméně podstatným výsledkem disertace bude také upozornit na tragickou událost, která v posledních letech upadá v zapomnění a hrozí tak zánik přenosu traumat dalším generacím.

Klíčová slova: 2. světová válka - Neveklovsko - násilný odsun - kolektivní paměť - životní příběhy - orální historie – Křešický masakr - komemorace

ABSTRACT

Neveklov and its surroundings is a territory in central Bohemia. In this specific demarcated territory we can notice a bad deal of the inhabitants during the German occupation during the Second World War. This area was forcibly ejected by the Nazis in order to establish a military training ground for weapons. The area of evacuated area was 44,000 hectares. 17,647 inhabitants had to move out and 12,184 inhabitants had to stay here to work, mostly in SS yards. The aim of the Dissertation is to complement and extend the research in the doctoral thesis, which continues from the previous research (since 2006). Another aim of the Dissertation is to record last testimony of witnesses of this event. Also to achieve the theoretical conclusions in the terms of issue of oral history, phenomenon of collective memory, “the final solution of the German question” and processes of displacement during the Second World War. The main aim of the Dissertation is to integrate the regional history “micro history” in a broader context. The most important is also to point out to the tragic event, which has been fading into obscurity lately and it risks the extinction of trauma transmission to the future generations.

Keywords: 2nd world war - Neveklov and its neighbourhoods - forcible displacement - collective memory - life story - oral history – massacre in Křešice - commemoration

SOUČASNÝ STAV

Problematika věnovaná vzpomínkovým vyprávěním obyvatel násilně vystěhovaného území Neveklovska za druhé světové války je zajímavou reflexí významné historické události, která měla drtivý dopad na konkrétní životní osudy. Zvolený region vykazuje jisté specifické rysy. O tomto regionu existují autentické výpovědi a toto území je fixováno i v kolektivní paměti, přičemž vzpomínková vyprávění patří k velmi vzácným pramenným fondům. Jde především o autenticitu zážitků, které se díky subjektivitě pamětníků vyznačují selektivitou a představují tedy další úhel pohledu. Toto území již na začátku 50. let 20. století vzbudilo pozornost Jaromíra Jecha, který zde podnikl detailní terénní folkloristický výzkum. Jech na toto téma publikoval několik studií, v nichž řešil rovněž teoretickou otázku memorátů nebo, jak sám uváděl, lidských dokumentů. Lze akcentovat tu skutečnost, že jeho práce jsou v této souvislosti průkopnické, a to mimo jiné proto, že na rozdíl od nedávné minulosti je v současné době již běžná praxe v bádání uplatňovat prameny ústní povahy, tzv. mluvenou historii. Stále více se uvažuje mimo jiné o sociálních rámcích paměti nebo o kolektivní paměti.

Cílem disertace je podrobně se seznámit s pamětníky událostí, které jsou v současné době často neznámé a nebo se na ně v oficiálních dokumentech neprávem zapomíná. I přes množství titulů odborné i vzpomínkové literatury, které vyšly v posledních letech, se toto téma co do komplexnosti zpracování jeví stále jako "nevyčerpatelné". Výhodou je, že zde existuje vymezené území, kde se lze zabývat různými okruhy bádání. Dále je také předností, že existuje mnoho materiálu, který je potřeba zpracovat, roztrždit a interpretovat. Například nahrávky Českého rozhlasu vystěhovalců, materiály úředního a soukromého charakteru, písemné pozůstalosti či archivní prameny.

Záměrem disertace je také dospět k teoretickým závěrům, týkající se problematiky vzpomínkových vyprávění a kolektivní paměti (fenomén kolektivní paměti), se zaměřením na problematiku „konečného řešení německé otázky“ a související procesy vysídlování za druhé světové války. Tuto problematiku lze rovněž zařadit do politických dějin, neboť holocaust představuje formu represe, represivní praktiku totalitních režimů.

Hlavním cílem disertace bude zasadit místní regionální bádání do širšího kontextu, a to s využitím materiálů „z první ruky“ a také s využitím získaných zahraničních zkušeností, zabývajících se podobnými procesy za druhé světové války. Výsledkem bude analýza získaných výsledků za pomoci současných moderních přístupů, které se opírají o metodu orální historie s důrazem na obecné cíle a kontext.

Orální historie představuje součást kvalitativního výzkumu. Její role je nezastupitelná především tam, kde prameny chybí, byly zničeny nebo nejsou přístupny. Orální historie se opírá o vzpomínky, vyprávění účastníků, které rozšiřují faktografickou základnu a spolu s ostatními prameny slouží k analýze historických faktů. Metoda se zaměřuje na objekt rozhovoru a jeho individuální sdělení, osobní prožitky, rozhodování ve složitých i každodenních situacích, osobní motivace apod. Za velmi přínosné se považují biografické rozhovory, díky nimž se badatel může věnovat dějinám každodennosti, dějinám na pozadí lidské zkušenosti.¹

Součástí výzkumu bude zaznamenání patrně posledních memorátů, posledních svědectví od dosud žijících pamětníků jedné z největších katastrof dvacátého století.

Vypracovaná disertace upozorní na historickou událost, která v současné době upadá v zapomnění a hrozí tak zánik přenosu traumat dalším generacím. Výsledky bádání budou mít jistě své uplatnění i při každoroční komemoraci vzpomínky vystěhování Neveklovska za druhé světové války, bude představovat možnou vizualizaci tragické události.

PŘÍNOS DISERTACE

Snahou disertace bude její interdisciplinární charakter. V jeho rámci se propojí etnohistorie s využitím archivních pramenů úředního a soukromého charakteru s výzkumem v terénu. Mimo jiné bude akcentována problematika politických dějin. V disertaci se tak promítne tradiční přístup humanitních věd a společenských věd, přičemž vlastní bádání přinese zcela nový a specifický pohled na události druhé světové války. Zároveň disertace přispěje k hlubšímu poznání vzpomínkových vyprávění v rámci folkloristiky, jejíž studium je tradiční a nedílnou součástí výuky Ústavu etnologie na Filozofické fakultě UK. Interdisciplinarita disertace s dalšími obory představuje součást moderního studia oboru etnologie i ostatních humanitních oblastí. Spojení s moderními dějinami a metodou orální historie pomůže rozvinout toto odvětví výzkumu a přispět k novým výsledkům a inovativním vědeckým pohledům.

¹ VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007.

MATERIÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ DISERTACE

K realizaci disertace je důležité zajistit kvalitní diktafon s přídatným mikrofonem pro nahrávání rozhovorů. Kvalitní diktafon umožňuje přenos dat do počítače pomocí USB a zefektivní tak přepis rozhovorů do elektronické podoby. Přídatný mikrofon zajistí vyšší snímací kvalitu v případě hluku nebo nahrávání v exteriéru. Notebook bude využit k nahrávání rozhovorů z diktafonu, k jejich zpracování a současně k vypracování disertace. Další nezbytnou složkou je vozidlo. Za většinou informátorů je nutné dojíždět, oblast dojezdu činní 3-50 km. USB Flash zajistí přenos a uchování dat. Termíny schůzek s informátory, případně změny budou domluveny mobilním telefonem. Pro vypracování disertace se budou zpracovávat pořízené kopie archivního materiálu od veřejných institucí (muzea, archivy), materiály soukromé povahy (fotografie informátorů apod.), odborná literatura v češtině a angličtině - publikace tištěné a elektronické.

CÍLE DISERTACE

Předložit teoretické závěry, týkající se problematiky vzpomínkových vyprávění a kolektivní paměti (fenomén kolektivní paměti) se zaměřením na problematiku „konečného řešení německé otázky“ a související procesy vysídlování za druhé světové války.

Zaznamenání posledních pamětí od dosud žijících pamětníků procesu vysídlování na Neveklovsku.

Cílem disertace a jejích kapitol bude studie publikovaná v časopisech Soudové dějiny nebo Studia Ethnologica Pragensia apod., která upozorní na historickou událost, která v současné době v naší společnosti upadá v zapomnění a hrozí tak zánik přenosu traumat dalším generacím.

Součástí disertace budou rovněž přílohy s prožitkovým materiálem ve formě přepsaných rozhovorů s pamětníky pro lepší vizualizaci této tragédie.

Zpracované téma lze považovat ze jednu možnou interpretaci problematiky druhé světové války.

Výsledek bádání se také uplatní při každoroční veřejné komemoraci vzpomínky vystěhování Neveklovska za druhé světové války, bude představovat specifickou formu vizualizace tragické události v rámci konané výstavy v Neveklově. Smyslem disertace je informovat veřejnost, neboť ještě dnes se celkem málo ví o krutém osudu, kterému byly

vystaveny desítky obyvatel vesnic v nitru Čech a zejména upozornit a varovat před možným opakováním těchto událostí.

ZPŮSOB ŘEŠENÍ DISERTACE

Budoucí disertaci lze charakterizovat jako badatelsko- teoretickou, která bude založena na terénním výzkumu. Hlavním cílem disertace bude dospět k teoretickým závěrům, týkajících se problematiky vzpomínkových vyprávění a kolektivní paměti (fenomén kolektivní paměti), se zaměřením na problematiku „konečného řešení německé otázky“ a související procesy vysídlování za druhé světové války. Tuto problematiku lze rovněž zařadit do politických dějin, neboť holocaust představuje formu represe, represivní praktiku totalitních režimů.

Úkolem bude zasadit místní regionální bádání do širšího kontextu, a to s využitím materiálů „z první ruky“ (rozhovory s pamětníky) a také s využitím získaných domácích a zahraničních zkušeností (z předcházejících výzkumů), zabývající se podobnými procesy za druhé světové války.

Rovněž bude výzkum vycházet z domácí a zahraniční odborné literatury, z materiálů úředního a soukromého charakteru, písemných pozůstalostí či archivních pramenů. Jedná se například o nahrávky Českého rozhlasu vystěhovalců, o pozůstalost po majoru pěch. Karlu Voleveckém, veliteli jednotek odboje v prostoru Benešova. Pozůstalost Voleveckého obsahuje zprávy o pozemní zpravodajské činnosti proti Němcům od roku 1939, zprávy o organizaci a činnosti jednotek odboje v prostoru Benešov. Dále zprávy o postupném obsazování vesnic jednotkami SS, došlá hlášení o pohybu jednotek SS a jejich činnosti v prostorách zabraných Němci, o ilegální činnosti místních obyvatel, o partyzánské činnosti a další. Materiály jsou v kopiích i originálech, část je uložena v archivu v Benešově, část vlastní soukromý majitel.

Součástí terénního výzkumu bude zaznamenat patrně poslední memoráty, poslední svědectví od dosud žijících pamětníků procesu vysídlování na Neveklovsku. Hlavní oblastí terénního výzkumu bude území ve středních Čechách, konkrétně oblasti Neveklovska, Benešovska, Voticka a Sedlčanska. Ve výzkumu bude osloveno 10-20 informátorů a jejich výpovědi budou nahrávány na diktafon. Zvolenou technikou rozhovorů bude kombinace polostandardizovaného a standardizovaného rozhovoru. Přepsané rozhovory se stanou součástí příloh disertace.

Analýza získaných výsledků bude zpracována za pomoci současných moderních přístupů, které se opírají o metodu orální historie s důrazem na obecné cíle a kontext. Orální historie představuje součást kvalitativního výzkumu. Její role je nezastupitelná především tam,

kde prameny chybí, byly zničeny nebo nejsou přístupny. Orální historie se opírá o vzpomínky, vyprávění účastníků, které rozšiřují faktografickou základnu a spolu s ostatními prameny slouží k analýze historických faktů. Metoda se zaměřuje na objekt rozhovoru a jeho individuální sdělení, osobní prožitky, rozhodování ve složitých i každodenních situacích, osobní motivace apod. Za velmi přínosné se považují biografické rozhovory, díky nimž se badatel může věnovat dějinám každodennosti, dějinám na pozadí lidské zkušenosti.²

PREZENTACE VÝSLEDKŮ

Disertace a její dosažené výsledky mohou být díky své interdisciplinaritě prezentovány v poměrně širokém spektru odborných periodik. Disertaci nebo její kapitoly lze publikovat například v časopisech *Soudové dějiny* či *Studia Ethnologica Pragensia* aj. Vypracovaná disertace bude navíc využita i prakticky. Své uplatnění nalezne při každoroční komemoraci vzpomínky vystěhování Neveklovska za druhé světové války ve formě vizualizace tragické události nebo v rámci konané výstavy v Neveklově.

² VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007.*

SEZNAM LITERATURY

ALY, Götz: „Konečné řešení“: přesun národů a vyhlazení evropských Židů. Praha: Argo 2006.

ADAMEC, Josef: Štrambersk a německá okupace 1939-1945. Město Štrambersk 2005.

ASHPLANT, Timothy, DAWSON, Graham, ROPER Michael: The Politics of War Memory and Commemoration. London - New York 2000.

AUGÉ, Marc: Non-places. Introduction to an Anthropology Supermodernity. London - New York: Verso 1995.

BALÁŠ, Miloslav: Válečná ironie Čechů. Valašské Meziříčí 1945.

BARŠA, Pavel: Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu. Praha: Argo 2011.

BENEŠ, Bohuslav: Folklórní tradice a dnešek. Slovácko 12-13, 1970-1971, 69-76.

BENEŠ, Bohuslav: Lidové vyprávění. In: Frolec, V. a kol.: Horní Věstonice. Společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice. Univerzita J. E. Purkyně, Brno 1984, s. 455-493.

BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1.

BENEŠ, Bohuslav: Oral history im Bereich Südmähren-Niederösterreich. Ein Beitrag zur Rolle der Volkskultur in den Euroregionen. In: Grenzloses Österreich. Symposium April 1994. Wien 1994, s. 35-39.

BENEŠ, Bohuslav: Vzpomínky rakouského na jižní Moravu jako součást „oral history“. Slovácko 37, 1995, s. 173-181.

BENEŠ, Bohuslav: Oral history a lidová tradice. Etnologické rozpravy č. 1, 1996, s. 14-23.

BENEŠ, Bohuslav: Nacionalismus v českém a německém vzpomínkovém vyprávění. Český lid 85, 4, 1998, 319-332.

Boj za svobodu se zbraní a beze zbraně. Sborník vzpomínek na osvobozenický boj v okrese Blansko v posledních letech 2. světové války. Blansko 1970, s. 35-36.

BOŠKOVIĆ-STULLI, M: Zum heutigen Volkssagen-Erzählen in Jugoslawien. Internationaler Kongress der Volkserzählungsforscher in Kiel und Kopenhagen, Berlin 1961, s. 26-31.

BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 198 -282.

CARUTH, C.: Unclaimed Experience: Trauma and the Possibility of History, Yale French Studies 79/1991, s. 181-192.

CENEK, E. - ZIEGNER, V.: Válečné anekdoty 1939-1945 (Smích v bodláči). 3. vyd. Hořovice 1945.

ČERNOUŠEK, Michal: Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 2002 24, č. 1, s. 63-64. Recenze na knihu Jana Assmanna: Kultura a paměť.

DOMANOVSKIJ, L. V.: *Ustnyje rasskazy: Russkij folklor Velikoj Otečestvennoj vojny*, Moskva-Leningrad 1964, s. 238.

DRAHORÁD, G.: STS začíná. In: Roky a lidé, Benešov 1965, s. 30-31.

DVOŘÁK, J. - PEŠKA, Z. - FIERLINGER, Z.: Neveklovsko žaluje. Praha 1947, s. 15-20.

FASORA, L., HANUŠ, J., MALÍŘ, J. (edd.), Napoleonské války a historická paměť, Brno 2005.

FIERLINGER, Zdeněk - PEŠKA, Zdeněk - DVOŘÁK, Josef: Neveklovsko žaluje. Praha 1947.

FOJTÍK, K. - SIROVÁTKA, O.: Rosicko - Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru. Praha 1961.

GÖRTLER, M.: Květen 1945 na středočeských železnicích. In: SSH 15, 1980, s. 38.

GRIEP, Fox-Kurt Grep, Heimat und Welt, svazek 5, Das deutsche Volk und sein Siedlungsraum in Mitteleuropa, Lipsko 1944, s. 44.

GRUSS, J.: Jedna paní povídala. Praha 1945.

HALBWACHS, Maurice: Les Cardes sociaux de la mémoire. Paris, 1952, s. 279, 289.

HALBWACHS, Maurice: La mémoire collective. Paris, 1968.

HALBWACHS, Maurice: Kolektivní paměť. Praha: Sociologické nakladatelství 2009.

HAVELKA, M.: Paměť a dějiny, soužití a vyhnání, DTK 1/2004, s. 85-93.

HENDL, Jan: Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Nakladatelství Portál. Praha 2005.

HEROLDOVÁ, I.: Druhá světová válka ve folklóru a dokumentech volyňských Čechů. Český lid, 60, 1973, s. 49-57.

HEROLDOVÁ, I.: Lidské dokumenty z druhé světové války. (Z výzkumu volyňských a jugoslávských Čechů.) K 30 výročí osvobození Československa. Národopisné aktuality 12, 3, 1975, s. 169-188.

HEROLDOVÁ, I.: Válka v lidovém podání. Národně osvobozenecký boj volyňských a jugoslávských Čechů. Praha 1977.

HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 17-38.

HERTL, Jan - CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef - REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966, s. 84-86.

HES, Milan: Didaktické aspekty historické paměti holocaustu. FFUK, Praha 2012.

HOFFMANNOVÁ, J.: Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov. SVPP 28, 1987, s. 263-271.

HOJDA, Zdeněk, POKORNÝ Jiří: Pomníky a zapomínky. Praha- Litomyšl 1996.

HORELOVÁ, Eliška: Kluci ze zabaného. Praha 1979.

HORST, Bernard: Pomocník Homolka. Nový život 1954, s. 362-375. – STEHLÍK, Miloslav: Mordová rokle. Praha 1950. – SVATOŠ, Bedřich: Poslední městečko. Praha 1948.

HRNÍČKO, Václav: Dětské publikum a vzpomínková vyprávění z let 1939-1945. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1979- číslo 2, s. 85.

JECH, J.: Lidová tvořivost slovesná stále žije. Lidová tvořivost 2, 9-10, 1951, s. 479-487.

JECH, J. - RYCHNOVÁ, D.: Předvýzkum lidové prózy ve východní polovině Čech. Český lid 42, 4, 1955, s. 161-169.

JECH, Jaromír: Vyprávění ze života. Československá ethnografie 4, 1956, s. 201-202.

JECH, Jaromír: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Ed. Jiří Tywoniak. Praha, Okresní vlastivědné muzeum a Dům osvěty v Benešově, 1957, s. 39-57.

JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144-158, 7 obr. + 1 mapka.

JECH, J.: Lebzeiten (= recenze na klinu: Schenda – Bröcoli 1982). Slovenský národopis 33, 1, 1985, 290-292.

JEREMENKO, A. I.: Ostravská operace Sovětské armády. Osvobození Ostravy ve světle vzpomínek a kronik. Red. K. Jiřík. Ostrava 1965, s. 25-52.

JULÍNEK, Stanislav a kol.: Základy oborové didaktiky dějepisu, Brno 2004, s. 191.

KLEIN, Lee, Kerwin: On the Emergence of Memory. S. 127-150.

KLÍMOVÁ, D.: Autobiografie jako folklórní druh. (Na příkladu vyprávění kladenské dělnice Karoliny Štikové.) Slavica Slovaca 11, 1976.

KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. SVPP 27, 1986, s. 271-299.

KOS, P.: Cvičiště Benešov VSTUP ZAKÁZÁN!! Posázaví o.p.s., 2012.

KOUŘIL, F.: Domácí odboj na Malé Hané. Malá Haná, 6, 1970, s. 27.

KRÁL, Václav, FREUMUND Karel: Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice. Praha 1961, s. 119 - 135.

KREJČÍ, O.: Země úsměvů (1939-1945), Praha 1945.

KŘEN, Jan: Česká a německá historická paměť- včerejšek a dnešek. ČČH 97/1999, s. 321-331.

KULHAVÝ, O.: Potrestání válečných zločinců a kolaborantů po 2. světové válce s ohledem na situaci na Benešovsku. Rigorózní práce, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha, 2008.

LE GOFF, Jacques: Paměť a dějiny. Praha: Argo 2007.

MARYNČÁK, E.: Mějte nás rádi ... (Protifašistické anekdoty z Těšínska a odjinud.) Ostrava 1965.

MAZLOVÁ, V.: Výslovnost na Zábřežsku. Praha 1949.

MĚCHURA, V.: Nejen Neveklovsko varuje a nezapomíná. 65 let od vysídlení části středních Čech. Klub českého pohraničí, o. s., s. 14-15.

MELICHERČÍK, Andrej: Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. Národopisný zborník MS, 6-7, 1946, s. 200-202.

MELICHERČÍK, Andrej: Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. Slovenský národopis, 9, 1961, s. 358-395.

MICHÁLEK, Jan: Spomienkové rozprávanie o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku. Slovenský národopis, 12, 1964, s. 397-430.

MICHÁLEK, J.: Spomienkové rozprávanie o Prvej československej partyzánskej brigáde Jána Žižku. Slovácko, 7, 1965, s. 23-32.

MICHÁLEK, Jan: Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou. Bratislava 1971.

MICHÁLEK, J.: Výskum povstaleckej tematiky v ľudovej slovesnosti na Slovensku. Slovenský národopis, 19, 1971, s. 525-533.

MICHÁLEK, Jan: Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe, Bratislava 1974, s. 85-148.

MICHÁLEK, Jan: Postava partizána v ústnom podaní, in: Slovenský národopis 22, 1974, s. 619-627.

MICHÁLEK, J.: K štúdiu ľudovej kultúry na slovensko-moravskom pomedzí. Moravsko-slovenské vzťahy v lidové kultúre. Ostrava 1974, s. 9-17.

MICHÁLEK, Jan: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Bratislava: Veda 1985.

MICHÁLEK, Jan: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Bratislava: Tatran 1987.

NĚMEC, Petr.: Český národ a nacistické teorie germanizace českého prostoru. ČČH 1990, s. 537-538.

NORA, Pierre: Les Lieux de Mémoire, 1. díl: La République, díl 2: La Nation, díl 3: Les Français. Paris 1984.

OBERFALCR, František: Vyznání na mučidlech. Fr. Borový, 1937.

PALÁTOVÁ, D.: Povídky lidových vypravěčů z Čech, Moravy a Slezska zaznamenané v letech 1945-1954. Praha 1958.

PAVELKA, Jan: Lidé bez domova. Vzpomínka pamětníka na vystěhování Sedlčan v roce 1943. Sedlčany 1978, s. 19.

PEČENKA, M. - LUŇÁK, P. a kol.: Encyklopedie moderní historie. Praha 1995, s. 491.

POLÍVKA, J.: Lidové povídky z českého Podkrkonoší. Východní úkrají / J. Š. Kubín. Praha 1926. Doslov.

PRAŽÁK, V: Lidová píseň o Lidicích. Český lid, 1, 1946, s. 28-42.

Protektorát se směje (ileg. tisk z prosince 1944).

PULEC, M. J.: Podání o pérákoví. Český lid, 52, 1965, s. 158-164.

RAK, Jiří: Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy. Praha 1994.

RAUSCHNING, H: Gespräche mit Hitler. I. Anflage, Europa Verlag New Yor 1940, Hitler s. 42.

ROBEK, Antonín: Lidé bez domova. Praha 1980.

Roky a lidé: Dvacet svobodných let Podblanicka ve vzpomínkách a fotografiích, Okresní výbor Komunistické strany Československa a Okresní národní výbor v Benešově u Prahy, 1965.

SATKE, A.: Hlučínský pohádkář Josef Smolka. Ostrava 1958.

SATKE, A.: Soutěž o nejzajímavější vlastní životopis. Český lid 62, 1975, str. 49-50.

SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005.

SCHENDA, R. – BÖCKOLI, R.: Lebzeiten. Autobiographien der Pro-Senectutate-Aktion. Zürich 1982.

SIROVÁTKA O.: Obraz Josefa Habeše v lidovém podání na Oslavansku. Český lid, roč. 43, 1956, číslo 2.

SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění a jeho místo ve folklóru. Československá etnografie 7, 3, 1959, s. 308-314.

SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění jako druh lidové prózy. Český lid 50, 2, 1963, s. 114-120.

SIROVÁTKA, O.: Povídky ze života. In: Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura, kap. VI., Praha 1968, s. 280-281.

SIROVÁTKA, O. - ŠRÁMKOVÁ, M.: Kronika lidského osudu. Národopisné aktuality 10, 1973.

SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění v dnešním vypravěčském podání. In: Premeny ľudových tradícií v súčasnosti. Díl I. Československo. Bratislava 1977, s. 261-272.

SIROVÁTKA, O.: Lidová slovesnost. In: Blahynka, M. (red.): Česká literatura v boji proti fašismu. Československý spisovatel. Praha 1987, s. 191-226.

SKALNÍKOVÁ, O.: Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Praha 1959, s. 429-432.

SLABÁKOVÁ-ŠVARŤÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 232-255.

SMELSER, J. N.: Psychological Trauma and Cultural Trauma, In: Cultural Trauma and Collective Identity, s. 31-59.

SOKOLOVA, V. K.: Sovremennoje sostojanije predanij. Istorija, kultura, etnografija i folklor slavjanskich narodov. Moskva 1973, s. 429.

STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 14, 1973, s. 179.

STANĚK, Stanislav: Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 16, 1975, s. 197-236.

ŠATAVA, L.: Lidická tragédie po 35 letech v lidové tradici. Český lid 66, 4, 1979, s. 195-202.

ŠEBESTOVÁ, A. Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky. Kramář a Procházka, Olomouc 1900, 2. vyd. Fr. Borový, 1947.

ŠÍMA, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945, Praha 1945.

ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Črty z Neveklovska, Sedlčanska a Podbrdsko z let 1938-1945, Příbram 1948, s. 34.

ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 2-8.

ŠRÁMKOVÁ, M. - SIROVÁTKA, O.: Motivy partizánského odboje v lidovém vyprávění na Moravě. Vlastivědný věstník moravský 27, 1975, s. 135-140.

ŠRÁMKOVÁ, M.: Vzpomínkové vyprávění u dětí jako pramen tradičního povědomí. In: Frolec, V. (ed.): Dítě a tradice lidové kultury. Brno 1980, s. 133-135.

ŠRÁMKOVÁ, M.: Vzpomínkové vyprávění jako pramen poznání života pohraničí. Český lid 70, 3, 1983, 154-161.

ŠRÁMKOVÁ, M.: Memoráty a studium etnických procesů. In: Etnické procesy III. Etnické procesy v pohraničí českých zemích po r. 1945. Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha 1986, s. 65-71.

ŠRÁMKOVÁ, M.: Slovesný folklór v současných společenských procesech v novoosídleneckých obcích. In: Navrátilová, A. a kol.: Etnické procesy v nově osídleneckých oblastech na Moravě. Na příkladě vybraných obcí v Jihomoravském a Severomoravském kraji. Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Brně. Ústav lidové kultury ve Strážnici, 1986.

ŠRÁMKOVÁ, M.: Okupace a osvobození Brna ve vzpomínkách a vyprávění dětí. Vlastivědný věstník moravský 40, 1988, s. 21-30.

ŠRÁMKOVÁ, M.: Česká prozaická folkloristika v letech 1945-2000. Přehled, vývoj, témata, bibliografie. Etnologický ústav AV. Praha 2008, s. 57-62.

TESSONNEAU, Rémy: Jacques, l'ami d'Achille, Paris 1946.

- TILLE, Václav: Soupis českých pohádek, díl I. Česká akademie věd a umění, 1929, s. 4.
- TITĚROVÁ, I.: Počátky a vývoj STS na Benešovsku. In: SVPP 22, 1981, s. 95-97.
- TŘEŠTÍK, D.: O dějinách a paměti, DTV 1/2004, s. 107-113.
- TYWONIAK, Jiří: Léta okupace na Benešovsku I. (1939-1942). Okresní muzeum v Benešově 1987.
- VANĚK, Miroslav a kol.: Orální historie: Metodické a „technické“ postupy. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2003, s. 17.
- VANĚK, Miroslav: O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty. Ústav pro soudobé dějiny AV, v. v. i. Praha 2007.
- VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007.
- VANĚK Miroslav – MÜCKE, Pavel: Škola v orální historii – orální historie ve škole. Orální historie a výuka dějepisu, in: M. Šustová (ed.), Historia scholastica I. (Dějiny ve škole a škola v dějinách), Praha 2010, s. 177.
- VOJTĚCH, J.: Hlas lidu (1938-1945). 2. vyd. Praha 1946.
- VOLFOVÁ, J.: Druhá světová válka a odboj ve vyprávění na jižním Valašsku. In: Frolec, V. (ed.): Socializace vesnice a proměny lidové kultury, sv. 3: 41-45. Uherské Hradiště, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Ústav lidového umění ve Strážnici a Muzeum Kroměřížska v Kroměříži. 1984.
- VOZAR, J.: Sobůlky. Kyjov 1949.
- VRLOVÁ, Markéta: Psané skály. Brno 1949.
- UHEREK, Z.: Narration about the interpersonal relationships in the extreme war conditions forty years later in the period of economic a cultural decay. In.: Memory and Multiculturalismus. VIII. International Oral History Conference. Siena 1993, s. 314-328.
- YERUSHALMI, Zahor: Jewish history and Jewish memory. London 1982.